

ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ В ГОСПОДАРЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

SETTLEMENT OF A DISPUTE WITH THE PARTICIPATION OF A JUDGE
IN COMMERCIAL PROCEEDINGS

Динюк А.А., студент IV курсу

*Навчально-науковий інститут права Державного податкового університету*Дяченко С.В., к.ю.н., доцент, адвокат,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Державний податковий університет

У статті визначені та проаналізовані окремі проблеми інституту господарського судочинства – врегулювання спору за участю судді. Це порівняно новий, але вже дуже важливий та невід’ємний елемент судочинства. Відзначено певні дискусійні питання вказаного інституту – заборона оскарження ухвал, які постановляються під час врегулювання; дотримання строків, забезпечення можливості їх продовження і оскарження у врегулюванні спору за участю судді та інші. Запропоновано визначення поняття «врегулювання спору за участю судді» як один з видів (типів, моделей, форм) альтернативних способів вирішення спорів, що є факультативною стадією позовного провадження у господарському судочинстві, яка здійснюється після початку підготовчого провадження до розгляду справи по суті на основі вказаних у законі підстав, має свої строки, порядок призначення, проведення та припинення, і наслідком якої є або вирішення спору, або поновлення провадження. Розглянуто проблему визначення підстав припинення врегулювання спору за участю судді. Запропоновано ч. 1 ст. 186 ГПК України доповнити реченням «Підставою проведення врегулювання спору за участю судді є заява (клопотання) обох сторін, подані або самостійно, або їх представниками». Досліджено проблему неможливості оскарження ухвал суду про припинення врегулювання спору за участю судді, а також неможливості оскарження продовження строків цієї процедури, та аргументовано необхідність скасування вказаних положень. Аргументовано, що неможливість оскарження не погоджується із вимогами ч. 2 ст. 55 та п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України. Запропоновано перше речення ч. 2 ст. 189 ГПК України викласти у наступній редакції: «2. Про припинення врегулювання спору за участю судді постановляється ухвала, яку може бути оскаржено у порядку, встановленому цим Кодексом». Доведено, що пропущений з поважних причин строк проведення врегулювання спору за участю судді може і повинен бути продовжений та, відповідно, при необхідності оскаржений, і особливо це актуально у період дії воєнного стану. На основі цього запропоновано ч. 2 ст. 190 ГПК України виключити.

Ключові слова: врегулювання, господарський спір, участь судді, господарське судочинство, оскарження.

The article identifies and analyzes certain problems of the institute of commercial court proceedings – dispute resolution with the participation of a judge. This is a relatively new, but already very important and integral element of the judicial process. The author notes certain controversial issues of this institute, namely, the prohibition of appealing against court rulings made during settlement; compliance with deadlines, ensuring the possibility of their extension and appeal in dispute settlement involving a judge, and others. The author proposes a definition of the concept of “dispute settlement with participation of a judge” as one of the types (types, models, forms) of alternative dispute resolution methods which is an optional stage of action proceedings in economic proceedings which is carried out after the commencement of preparatory proceedings for consideration of the case on the merits on the basis of the grounds specified in law, has its own terms, procedure for appointment, conduct and termination, and which results in either resolution of the dispute or resumption of proceedings. The author examines the problem of determining the grounds for termination of dispute resolution involving a judge. The author proposes to supplement Part 1 of Article 186 of the Code of Commercial Procedure of Ukraine with the sentence “The grounds for dispute resolution with the participation of a judge are applications (petitions) of both parties submitted either independently or by their representatives”. The author examines the problem of the impossibility of appealing against court rulings on termination of dispute resolution with the participation of a judge, as well as the impossibility of appealing against the extension of the terms of this procedure, and argues that these provisions should be repealed. It is argued that the impossibility of appeal is not in line with the requirements of Part 2 of Article 55 and paragraph 8 of Part 2 of Article 129 of the Constitution of Ukraine. The author suggests that the first sentence of Part 2 of Article 189 of the Code of Commercial Procedure of Ukraine should be restated as follows: “2. A court ruling on termination of dispute settlement with the participation of a judge shall be issued, which may be appealed in accordance with the procedure established by this Code”. The author proves that the time limit for dispute resolution with the participation of a judge which has been missed for valid reasons can and should be extended and, accordingly, appealed against, and this is especially relevant during martial law. Based on this, it is proposed to exclude part 2 of Article 190 of the Code of Commercial Procedure of Ukraine.

Key words: settlement, economic dispute, participation of a judge, economic litigation, appeal.

Забезпечити правильне та якісне вирішення господарської справи можна тільки після всебічної та ефективної підготовки її до судового розгляду. Тому, перше аніж розпочати розгляд господарської справи по суті, у позовному провадженні передбачено здійснення судом необхідних для подальшого розгляду дій. Зокрема, у підготовчому засіданні суд зобов’язаний з’ясувати, чи бажають сторони використати альтернативні способи вирішення господарського спору. Поряд із іншими способами господарським процесуальним законодавством передбачено такий спосіб як врегулювання спору за участю судді.

Врегулювання спору за участю судді – це порівняно новий інститут у господарському судочинстві, впроваджений судовою реформою 2017 року. Тому актуальність дослідження цього інституту пояснюється, по-перше, його порівняно новизною, по-друге, необхідністю визначення його місця серед інших альтернативних способів; по-третє, потребами вирішення окремих проблем

цього інституту, серед яких: певні колізії щодо застосування принципу гласності у господарському судочинстві та положеннями про конфіденційність інформації, отриманою під час врегулювання; підстави та порядок припинення врегулювання спору, питання оскарження ухвал у вказаних процедурах та інші.

Наразі, зважаючи на агресію рф територій України, введенням воєнного стану, оголошенням повітряних тривог, які перешкоджають судовому розгляду, піддаються змінам певні норми господарського процесуального та іншого законодавства України, а також формується нова господарсько-судова практика, яка повинна бути спрямована, з однієї сторони, на законне та якісне вирішення господарських спорів, а з іншої – на швидкий розгляд господарських справ. Тому є потреба у внесенні оптимальних змін та доповнень у господарське процесуальне законодавство, спрямоване на боротьбу із затягуваннями чи перешкоджаннями розгляду господарських

справ та на недопущення інших зловживань процесуальними правами.

Метою статті є дослідження на основі теоретичної, законодавчої та практичної бази особливий інститут господарського судочинства, – врегулювання спору за участю судді, виокремлення певних невирішених проблем та формулювання пропозицій із їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві – це один із способів вирішення спору, поряд із такими як примирення, медіація, передання господарської справи на розгляд третейського суду тощо. Особливістю врегулювання спору за участю судді є те, що це процедура вирішення спору, яка провадиться до стадії судового розгляду (розгляду справи по суті). У зв'язку із цим постає низка наукових проблем застосування цього способу у практичній судовій діяльності.

За нашими даними, хоча окремих спеціалізованих досліджень на дисертаційному рівні вказаного інституту саме у господарському судочинстві ще не було, деякі моменти вже опрацьовані дисертантами, хоча у більшості розглядалися проблеми врегулювання спору за участю судді у інших видах судочинства – цивільному та адміністративному. Так, О. М. Спектор у 2012 році надавала загальну характеристику альтернативним способам вирішення цивільно-правових спорів [15]. М. В. Калантай у 2020 році, досліджуючи адміністративно-правове регулювання митних спорів, вказувала на схожість та відмінність врегулювання спору за участю судді та медіації [9, с. 108–109]. Також у 2020 році Л. Р. Юхтенко, вивчаючи адміністративно-правові засади вирішення публічно-правових спорів у досудовому порядку, звертала увагу на те, що врегулювання спору за участю судді можливе тільки у межах підготовчого провадження, тому цей спір є немедіаційним [18, с. 49–50]. О. О. Череміс у 2021 році, під час аналізу органів, які мають юрисдикційні повноваження із розгляду справ про земельні правопорушення у сфері містобудування, також наголошував на відмінних моментах медіації та врегулювання спору за участю судді [17, с. 174–175].

На рівні статей, зокрема, І. В. Гопанок піддає дослідженню загальне поняття врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві як корисної альтернативної процедури, аналізує його видові ознаки та ознаки, що відображають особливості цієї процедури [2]. Також дослідницею визначено пріоритетні напрямки удосконалення господарського процесуального законодавства щодо врегулювання вказаних спорів – застосування юридичної техніки, ініціювання процедури врегулювання таких спорів, роз'яснення понятійно-термінологічних конструкцій тощо [1].

Н. Ф. Ментух та Т. І. Созанська розглядають такі дискусійні питання як роль судді-доповідача та головуєчого судді у процедурах врегулювання спору, ризики зловживання цими процедурами [10].

Л. М. Ніколенко визначає досудове врегулювання спору у господарському судочинстві як примирливу процедуру, поряд із мировою угодою, та визначає переваги цих процедур у порівнянні з судовим розглядом [11]. Також Л. М. Ніколенко у співавторстві з С. В. Масловським відзначають важливість існування вказаної процедури з погляду розвантаження суддів, прискорення вирішення спорів, зменшення кількості апеляційних та касаційних скарг та у інших аспектах [12].

Н. О. Петренко визначає процедуру врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві як самостійний інститут господарського процесуального права, відмінний від медіації, та пропонує певні зміни для ефективного подальшого застосування цього інституту – положення, що врегулювання спору за участю судді повинно провадиться до судових дебатів, а також щодо

строків проведення врегулювання [13]. У іншій публікації Н. О. Петренко піддає аналізу недоліки у досліджуваній процедурі – можливість застосування з метою зміни складу суду, який розглядає справу, випадки зловживання сторонами та інші, і пропонує їх вирішення [14].

Інші науковці піддають аналізу врегулювання спорів за участю судді у таких аспектах як визначення місця цього інституту серед інших способів врегулювання спорів [4; 8]; порівняння врегулювання спорів за участю судді у різних видах судочинства України – у цивільному судочинстві [3], щодо окремих категорій спорів [7]; провадять аналіз судової практики застосування цих альтернативних способів, у тому числі й застосування відповідних норм Європейським судом з прав з людини та Верховним Судом [5; 6] тощо. С. В. Дяченко та інші дослідники звертають особливу увагу на практичних моментах застосування цього інституту, а також відзначають, поряд із позитивними, певні негативні моменти, зокрема, що у багатьох випадках сторони не встигають врегулювати спору у зв'язку із закінченням строків врегулювання [4, с. 88].

Отже, врегулювання спору за участю судді – порівняно новий, але вже дуже важливий та невід'ємний елемент господарського судочинства, тому дослідники наразі звертають увагу як на весь інститут в цілому, на необхідність подержання вимог господарського процесуального закону під час врегулювання спору за участю судді, так і на крем'я його складові. Однак ті чи інші аспекти інституту врегулювання спору за участю судді все ще не повністю висвітлені у наукових джерелах. Зокрема, виникають певні дискусійні питання щодо заборони оскарження ухвал, які постановляються під час врегулювання, у зв'язку із чим не сформовано достатню судову практику у цій сфері; важливим у практичній діяльності господарських судів є дотримання строків, забезпечення можливості їх продовженні і оскарження у врегулюванні спору за участю судді. Ці та інші труднощі при розробці питання удосконалення врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві слід вирішувати.

За положеннями оновленої у межах реформи правосуддя 2016 року ст. 124 Конституції України правосуддя в нашій державі здійснюють виключно суди, юрисдикція яких поширюється на будь-які юридичні спори. Новацією цієї статті є норма, що законом може бути визначено обов'язковий досудовий порядок урегулювання спорів. Одним із наслідків цієї реформи було поступове введення у законодавство України низки нових альтернативних способів вирішення спорів (як досудових, так і «присудових»), одним із яких є врегулювання спору за участю судді, і яке наразі застосовується у цивільному, адміністративному та господарському судочинстві.

Саме поняття «врегулювання спору за участю судді» у законодавстві не визначено, а теоретики права висловлюють щодо цього різні погляди. Детальний аналіз самої дефініції «врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві» не є об'єктом нашого дослідження, проте можемо запропонувати вважати вказану процедуру як один із видів (типів, моделей, форм) альтернативних способів вирішення спорів, що є факультативною стадією позовного провадження у господарському судочинстві, яка здійснюється після початку підготовчого провадження до розгляду справи по суті на основі вказаних у законі підстав, має свої строки, порядок призначення, проведення та припинення, і наслідком якої є або вирішення спору, або поновлення провадження.

Зважаючи на обсяг дослідження, зупинимось на окремих проблемах врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві, однією з яких є визначення підстав її припинення, передбачених ст. 189 ГПК України, та чітке виконання їх сторонами і судом.

Ст. 189 ГПК України визначає чотири таких підстави, першою із яких є подання стороною заяви про припи-

нення. Зокрема, на розгляді Господарського суду Дніпропетровської області була справа № 904/4741/22 про розірвання договору поставки та стягнення витрат. Представник Відповідача надав суду клопотання про проведення процедури врегулювання спору за участю судді. Проте представник Позивача подав заперечення на це клопотання. Суд, застосувавши норму ч. 1 ст. 186 ГПК України, відмовив Відповідачу у задоволенні клопотання про врегулювання спору за участю судді, оскільки Позивач не надав відповідну згоду з таким клопотанням [16].

З цієї справи можемо зробити кілька висновків. По-перше, у ч. 1 ст. 186 ГПК України, яка має назву «Підстави проведення врегулювання спору за участю судді», про самі підстави майже не зазначено, вказано лише, що врегулювання «проводиться за згодою сторін». Юридичними підставами зазвичай є документи – відповідно оформлені заяви, клопотання, ухвали тощо. Тому згода сторін для початку проведення врегулювання спору за участю судді повинна бути оформлена процесуально – заявою чи клопотанням. По-друге, у ч. 1 ст. 186 ГПК України не вказано про представників сторін. Проте, на наш погляд, суд правильно застосував норму, прийнявши як клопотання представника Відповідача, так і заперечення на це клопотання представника Позивача. Але про можливість подання відповідних заяв (клопотань) представниками варто зазначити у нормах ГПК України.

У зв'язку із цим пропонуємо ч. 1 ст. 186 ГПК України доповнити реченням «Підставою проведення врегулювання спору за участю судді є заяви (клопотання) обох сторін, подані або самостійно, або їх представниками».

Щодо наступної проблеми – неможливості оскарження ухвал суду про припинення врегулювання спору за участю судді, то ч. 2 ст. 189 ГПК України передбачає, що постановлена ухвала про припинення врегулювання спору за участю судді оскарженню не підлягає.

Проте, на наш погляд, неможливість оскарження такої ухвали суду не погоджується із вимогами ч. 2 ст. 55 Конституції України (гарантування права на оскарження в суді) та п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України (забезпечення прав на апеляційний перегляд та касаційне оскарження).

У ГПК України передбачено окремі випадки, коли ухвали та інші рішення судів не підлягають оскарженню. Це, зокрема, неможливість оскарження: ухвали Верховного Суду про стягнення штрафу (ч. 4 ст. 135); окремої ухвали Верховного Суду (ч. 9 ст. 246); постанови суду касаційної інстанції (ч. 3 ст. 317). Наслідками подання скарг на рішення судів, які не підлягають оскарженню, може стати не тільки залишення апеляційної скарги без руху (п. 4 ч. 5 ст. 260), а й взагалі визнання судом цих дій зловживаннями процесуальними правами (п. 1 ч. 2 ст. 43). Проте, на відміну від вказаних випадків, які зрозумілі та стосуються неможливості оскарження рішень Верховного Суду як суду касаційної інстанції у господарських справах (ч. 1 ст. 286), питання щодо необхідності унеможливити оскарження ухвали суду про припинення врегулювання спору за участю судді, є не таким очевидним.

Однією із причин неможливості оскарження ухвал суду про врегулювання спору за участю судді, ймовірно, є небезпека порушення конфіденційності інформації про процедури врегулювання спору при подальшому розгляді скарги (до речі, саме про «конфіденційність» інформації у ГПК України вказано тільки у чч. 8, 9 ст. 188). Але ця проблема може бути вирішена застосуванням ч. 8 ст. 8 ГПК України, яка передбачає випадки розгляду господарських справ у закритих судових засіданнях (для запобігання розголошення тасмної або іншої охоронюваної законом інформації).

Право на подання скарги – це один із загальних та основних принципів судочинства, який є частиною верховенства права, і який гарантований на конституційному та законодавчому рівнях. Якщо судова ухвала не може бути оскаржена, це створює у небезпеку для подальшого прийняття незаконних та/або необґрунтованих рішень. Також факт, що ухвала про припинення врегулювання спору за участю судді оскарженню не підлягає, не дозволяє сформувати судову практику апеляційної та касаційної інстанцій у цій сфері.

Тому норми про неможливість оскарження ухвали суду про припинення врегулювання спору за участю судді, на наш погляд, повинні бути виключені з ГПК України. З метою удосконалення вказаного інституту можна запропонувати перше речення ч. 2 ст. 189 ГПК України викласти у наступній редакції: «2. Про припинення врегулювання спору за участю судді постановляється ухвала, яку може бути оскаржено у порядку, встановленому цим Кодексом».

Сказане стосується і неможливості оскарження строку у процедурах врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві, зокрема, щодо його продовження. За нормами ч. 2 ст. 190 ГПК України не підлягає продовженню строк проведення врегулювання спору за участю судді. Відповідно, цей строк також не підлягає оскарженню.

На наш погляд, пропущений з поважних причин строк проведення врегулювання спору за участю судді може і повинен бути продовжений та, відповідно, при необхідності оскаржений. Особливо це актуально у період дії воєнного стану. Тому пропонуємо ч. 2 ст. 190 ГПК України виключити.

Висновки. Таким чином, проведений аналіз положень щодо врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві надає підстави зробити наступні висновки та сформулювати пропозиції щодо удосконалення окремих норм господарського процесуального законодавства.

Врегулювання спору за участю судді – порівняно новий інститут (стадія) господарського судочинства України, впроваджений судовою реформою. Врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві – спосіб, відмінний від медіації та інших альтернативних способів вирішення спорів, він доводить свою ефективність та доцільність існування у майбутньому. Зрозуміло, що вказаний інститут має як низку переваг, так і недоліків. З метою усунення останніх пропонуємо наступні зміни та доповнення у чинний Господарський процесуальний кодекс України:

– частину 1 статті 186 доповнити реченням: «Підставою проведення врегулювання спору за участю судді є заяви обох сторін, подані або самостійно, або їх представниками»;

– перше речення частини 2 статті 189 викласти у наступній редакції: «2. Про припинення врегулювання спору за участю судді постановляється ухвала, яку може бути оскаржено у порядку, встановленому цим Кодексом»;

– частину 2 статті 190 виключити.

Перспективами подальших досліджень у розглядуваній сфері можемо назвати такі напрямки: дослідження підстав врегулювання спору, тобто, шляхом яких дій можуть бути виконані необхідні умови, що уможливають (або унеможливають) проведення врегулювання спору за участю судді; удосконалення проведення спільних та/або закритих нарад; проведення нарад у режимі відеоконференції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гопанок І. В. До проблеми визначення напрямків вдосконалення господарського процесуального законодавства щодо врегулювання спору за участю судді. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 1 (22). Том 5. Частина 2. С. 18–22.
2. Гопанок І. В. Поняття та характерні ознаки врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 2 (23). Том 5. Частина 2. С. 18–21.

3. Дяченко С. В., Барановська В. В. Судова практика врегулювання спорів за участю судді в цивільному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 75–77. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2020/18.pdf (дата звернення: 22.02.2023).
4. Дяченко С. В., Бичок Т. П. Актуальні питання врегулювання спору за участю судді. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 6. С. 86–89. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2018/21.pdf (дата звернення: 22.02.2023).
5. Дяченко С. В., Божук І. Судова практика застосування альтернативних способів врегулювання спорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 11–15.
6. Дяченко С. В., Дудник В. М. Особливості процедури врегулювання спору за участю судді: судова практика господарського судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 197–200. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2022/44.pdf (дата звернення: 22.02.2023).
7. Дяченко С. В., Колокольна Н. С. Запровадження медіації для вирішення сімейних спорів у цивільному судочинстві України: судова практика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 118–121. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/32.pdf (дата звернення: 22.02.2023).
8. Дяченко С. В., Красько В. В. Домовитись не можна судитись. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Випуск 5 (34). С. 62–66.
9. Калантай М. В. Адміністративно-правове регулювання митних спорів: дис. ... д-ра філософії: 081. Харків, 2020. 209 с.
10. Ментух Н. Ф., Созанська Т. І. Врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 5. С. 101–103. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2019/24.pdf (дата звернення: 22.02.2023).
11. Ніколенко Л. М. Примирливі процедури при вирішенні господарських спорів. *Другі наукові читання пам'яті академіка В. К. Макутова* (м. Київ, 3 лип. 2020 р.). / наук. ред. В. А. Устименко. Київ: ДУ «ІЕПД імені В. К. Макутова НАН України», 2020. С. 103–108.
12. Ніколенко Л. М., Масловський С. В. Деякі аспекти врегулювання спору за участю судді у господарському судочинстві. *Право України*. 2020. № 7. С. 110–119.
13. Петренко Н. О. Врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 73–77.
14. Петренко Н. О. Застосування процедури врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 69–72.
15. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2012. 244 с.
16. Ухвала Господарського суду Дніпропетровської області від 21 лютого 2023 року у справі № 904/4741/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109127854> (дата звернення: 22.02.2023).
17. Череміс О. О. Земельне правопорушення у сфері містобудування як підстава юридичної відповідальності: дис. ... д-ра філософії: 081. Київ, 2021. 237 с.
18. Юхтенко Л. Р. Адміністративно-правові засади вирішення спорів, що впливають з публічно-правових відносин, у досудовому порядку: дис. ... д-ра філософії: 081. Запоріжжя, 2020. 221 с.